

KULTURNA POLITIKA JE STVAR SVIH

treći dan

● MIODRAG BOGIĆEVIĆ:

Osećam potrebu da ovdje govorim više politički nego estetički, da tako, koliko se može u jednoj improvizovanoj i vremenski stiješnjennoj replici, nastavim razgovor o kulturnoj politici. Jer, to je prije svega društveno-politička problematika, pa tek onda estetska i umjetnička (u smislu umjetničkog stvaranja).

Očekivao sam da će ovdje biti riječi o problemima kulturne politike unutar osvajivanja te politike, o raznim poteškoćama i situacijama koje se u tom procesu javljaju. Ali, u diskusiji je govoreno o kulturnoj politici uopšte. Vodio se, u stvari, spor oko kulturne politike — da li je ona moguća, da li je u cjelini prihvatljiva itd.

Činjenica je da u nekim razgovorima o kulturnoj politici koji su vodeni prije ovih, Strazijskih, bilo je nesvrhanje o samoj njenoj suštini, počevši od različitih suprotstavljanja na temu imamo li kulturnu politiku pa do opsteg deminisanja tog pojma.

Zbog toga je neophodno da prethodno kežem sa porazumijevanjem pod kulturnom politikom. Ne smatram, naime, da je kulturna politika određena samo onim dijelovima Programa Saveza komunističke Jugoslavije u kojima se neposredno govori o kulturi, umjetnosti i prosvjeti, već da je njena osnova u Programu kao cjelini, u osnovnim dokumentima našeg socijalističkog kretanja, u cjelokupnom današnjem našem razviku. Za mene je osnovno pitanje: kako se ta kulturna politika, jasno određena i široko otvorena ka progresu i humanizmu, ostvaruje u praksi, da li je u osvajivanju uvijek dosljedna principima koji su jasno deminirani.

Tu postoje (uz evidentne uspjehe koje u cjelini posuzemo) različita neshvatanja i nesnaženja. Postoje razne verzije tumačenja, koje se ne mogu prihvatiti, a koje se kreću od administrativnih do anarhističkih mišljenja i postupaka. Jedna od takvih varijanti je i shvatanje (čije su se indikacije u ovom razgovoru ispoljile) da kulturna politika treba da bude isključivo stvar samih stvaralaca. Tu se, očigledno, radi o poistovjećivanju kulturne politike sa umjetničkim stvaranjem, sa kreativnim aktom, što je, u osnovi, vulgarizacija i neshvatanje, jer kulturna politika i nema pretenzija da ona određuje kako će jedan roman biti napisan, kako će neka prijava biti režiрана i sl. Ali, razumljivo je da je u domenu kulturne politike iskazivanje mišljenja o stvaranju, pa samim tim ne može biti riječi o nekoj vanvremenskoj i vanistorijskoj autonomiji umjetnosti i umjetnika. Drugo jedno shvatanje, takođe jednostrano, sadržano je u uvjerenju da je kulturna politika samo stvar društvenih organa u oblasti kulturnog i umjetničkog stvaranja. Odatle proistieku razne mogućnosti mehanističkog, pa i administrativnog shvatanja kulturne politike, njenog posmatranja kao posebne (čak i uzredne) oblasti u društvenom razviku.

Ali, pojam kulturne politike mnogo je širi. Kulturna politika, po mom uvjerenju, jeste stvar svih: i društvenih organa, i stvaralaca, i ljudi za koje oni stvaraju. Dakle, kulturna politika je u svakom slučaju stvar umjetnika i stvaralaca, ali i proizvođača, i kulturnih političara, i političara. Naročito želim da naglasim: kulturna politika je proces za koji subjektivne snage ne mogu biti nezainteresovane. Ili, još preciznije: subjektivne snage, koje usmjeravaju društveni razvika u ovoj zemlji, imaju svoj program i na osnovu njega usmjeravaju i kulturnu politiku. Tu činjenicu treba imati u vidu: da subjektivne snage jasno i određeno moraju da stoje na pozicijama one kulturne politike koja je sastavni dio cjelokupne politike koju su one formulisale i koju ostvaruju.

Opasnosti i greške javljale su se upravo zbog toga što su se često kulturnom politikom bavili samo profesionalni kulturni radnici i umjetnici, a subjektivne (i još šire: opštedruštvene) snage nedovoljno i uzgred. Jedna analiza, počevši od sastava raznih društvenih organa koji djeluju u ovoj oblasti pa do sastava onih koji su obično o kulturi govorili, to bi ubjedljivo mogla da posvjedoči. Pokazalo bi se da su upravo odatle proistekle mnoge slabosti, deformacije i elektroničnosti, o kojima je tako često i opravdano govoreno u posljednje vrijeme.

Kulturna politika, međutim, mora da se posmatra daleko šire, mora da se gleda realnije u njenom ostvarenju. Trebalo bi, na primjer (a o tome je na raznim skupovima bilo riječi), da se raspravlja o kulturnoj politici u okvirima jedne komune, ili unutar jednog preduzeća (ne samo izdavačkog, nego i onog iz crne metalurgije). Pitanje je, dakle, ko sve učestvuje u ostvarenju kulturne politike i koliko tome doprinosi. Ja mislim da su objektivni uslovi i teškoće našeg materijalnog razvika doprinosili da se javi izvjesno zanemarivanje bavljenja kulturnom politikom od strane šireg kruga ljudi, ali da to treba prevazići — van svake je sumnje. Prema tome, kulturnu politiku, kao i kulturu uopšte, mogu da posmatram i o njoj raspravljam samo u kontekstu društvene cjeline, društveno-političkih i ekonomskih odnosa koje imamo. Kulturna je integralni dio tih odnosa i uslova, ona je jedan od činilaca koji tom razviku doprinosi.

Na toj osnovi mora se polemisati sa nekim koncepcijama kulturne politike i shvatanjima kulture koja su se u ovom razgovoru čula. Koliko sam mogao da shvatim, čini mi se da se osnova jednog mišljenja koje je ovdje izloženo može da svede na sljedeće: sadašnji društveni razvika (uslovno je govoreno: sadašnja politika) usmjeren je ka razvijanju ekonomske osnove, i to u najužem smislu, ekonomistički i tehnokratski. Na taj način se izvodi zaključak da je problematika razvika potpuno čovjekove ličnosti zanemarena i da treba tražiti neki drugi način da se ta ličnost ostvaruje. To treba, kaže se, tražiti u krugu same kulture i umjetnosti: autonomijom kulture (pod parolom „kultura stvaralacima“) kulturni radnici i stvaralci ne samo da kreiraju kulturnu politiku i umjetnički stvaraju (što je, uostalom, jasno), nego da kultura treba na sebe da preuzme otkrivanje istine o društvu i da samo ona mijenja društvo. Mislim da se s ovom tezom lako može da polemisi, i istorijski i gledano (njena srodnost sa nekim socijaldemokratskim gledanjima), i gledano u sklopu realnosti sadašnjih društveno-ekonomskih odnosa (koji upravo imaju za cilj da razvijaju potpuno čovjekovu ličnost kroz cjelokupan demokratski mehanizam, samoupravljanje i sl., oslobađajući ga tehnokratskog pritiska i birokratskih stega). Smatram da je problem u ovoj polemici širi nego što ga neki shvataju. Nije pitanje u tome može li se o kulturi ili o jednoj knjizi javno raspravljati, van kruga stvaralaca, već je tu pitanje jedne vanvremenske koncepcije kulture koja zaslužiše podrobniju i argumentovaniju diskusiju da se pokaže njena nevršishodnost.

Kada je, pak, riječ o književnosti i umjetnosti, kulturna politika često se poistovjećuje sa slobodom stvaranja, tako da je i ovdje, u stvari, više govoreno o slobodi umjetničkog stvaranja nego o kulturnoj politici. Razumljivo je, u okviru kulturne politike treba raspravljati i o slobodi stvaranja, jer se mora imati u vidu da i tu postoje različita, takođe ekstremna tumačenja. Naročito bih htio da ukážem na opasnost (izraženu u nekim ranijim polemikama eksplicitno, a ovdje latentno prisutnu kod nekih) shvatanja apsolutne slobode. I tu želim da kažem svoj stav:

sloboda umjetničkog stvaranja nije diktirana tekućim političkim zadacima, ali je ona, kako je u Programu SKJ rečeno, zasnovana na principima socijalizma i socijalističkog razvika. Ta teza u razgovoru ovdje uopšte nije spomenuta, a smatram da nju posebno treba istaknuti. Po prirodi ove teze, sloboda umjetničkog stvaranja nužno je istorijski uslovljena i u našim uvjetima. Dakle, za mene je to pitanje potrebe jasnog i dosljednog opredjeljenja za cilj koji je u sadašnjem istorijskom trenutku najhumaniji i najprogresivniji, potrebe odbrane tog stava kao iskrenog uvjerenja, onog što se iskreno prihvata kao nužno, za ostvarenje istinske slobode umjetničkog stvaranja. Zbog toga je za mene bespredmetna ovdje rečena tvrdnja o potrebi draška i golicanja stvarnosti da bi se vidjelo može li to stvarnost izdržati. Tu je stvarnost (naročito kada je riječ o revoluciji) istinom provjerena. Radi se o njenom otkrivanju, o nastojanju da se ona pokaže u svojoj slojevitosti kojom se danas karakteriše.

U diskusiji na temu kulturna politika trebalo bi, dalje, polemisati sa izvjesnim intelektualističkim ekstremima koji znače zanemarivanje osnovnih marksističkih stavova. Trebalo bi govoriti o zanemarivanju i nepoznavanju životnih iskustava, o problemu idoloženosti, o javljanju idealističkih i neutralističkih shema i konstrukcija, o oživljavanju jalovog estetskog šapatstva (čemu je Krleža poodavno pisao), o problemu odvajanja materije od svijesti koje se javlja u diskusijama o umjetnosti, o ostacima birokratizma na nekim područjima kulture itd.

Uopšte, kada je riječ o kulturnoj politici, pitanje je prije svega dosljednosti potvrđivanja vlastite individualnosti naše kulture, a u tom sklopu i jedinstvenog procesa kulturnog razvika i njegovog integralnog shvatanja. O problemima kulturnog stvaranja trebalo bi prije svega razgovarati na osnovu teze o individualnosti vlastite kulture pred svijetom, to na taj način dalje — i njene univerzalnosti. O raznim otporima konzervativne svijesti koji se javljaju i sl. O tim pitanjima treba govoriti oštro i nedvosmisleno. Istina, ponekad se oštro polemisanje na društvenoj i političkoj osnovi želi da nazove ždanovizmom. Ali, i tu treba učiniti distinkciju: treba da se shvati šta zrači u stvari ždanovizam — kao kruti estetski koncept, sa svim posljedicama koje je nosio, te da se razlikuje od otvorenog polemisanja o problemima kulturne politike.

Da zaključim: kulturna politika i njeno ostvarivanje jeste pitanje aktivizma subjektivnih i svih društvenih snaga kroz razne organe i kroz mnogobrojne vidove kulturnog života, za potvrđivanje vlastitih koncepcija koje su te subjektivne snage svojim dokumentima formulisale. Kulturna politika nije formalističko raspravljanje, uzgredno domišljanje i fabuliranje povodom kulturne politike. To je jedan složen proces, bogat poteškoćama, naročito u postizanju njene masovne osnove, o kojoj bi se posebno moralo govoriti (a o čemu je ovdje malo bilo riječi). Za mene je osnovno da je kulturna politika jedan izukrštan ali u osnovi jasan demokratski proces u kojem se valja boriti stvaralacki, bez ikakvih šabloni, bilo dogmatskih bilo anarhističkih. To treba da bude dosljedno i stvaralacko potvrđivanje u okvirima formulisane kulturne politike kao dijela cjelokupne društvene politike današnje Jugoslavije.

● MIROSLAV EGERIĆ:

Šta podrazumjeva drug Bogićević pod apsolutnom slobodom, to mi je ostalo nejasno?

● MIODRAG BOGIĆEVIĆ:

Podrazumjevam shvatanje slobode van istorijskog konteksta.

● DUŠAN MAKAVEJEVIĆ:

Odvajanje materije od svijesti, to mi uopšte nije jasno?

● MIODRAG BOGIĆEVIĆ:

Na tu temu Miroslav Krleža je veoma interesatno govorio povodom apstraktnog slikarstva. Ja sam govorio o problemima te vrste koji i danas postoje.

● VOJISLAV MARKOVIĆ:

Drug Bogićević je pomenuo vođenje kulturne politike u jednom preduzeću ili u jednoj ustanovi. Hteo bih da mi objasni kako misli da jedno izdavačko preduzeće može da vodi kulturnu politiku, kada jedna knjiga koja nalazi veoma široku potražnju od širokih čitačkih masa ne može da ima visoki tiraž i ne može da dobije nisku cenu da bi mogla što šire da bude plasirana. Ja to pitam drug Bogićevića zbog toga što je dugo vremena bio urednik „Džepne knjige“ u Sarajevu. Zašto „Džepna knjiga“ nije štampala u 50 i 100.000 primeraka recimo Dobricu Čosića, čiji se „Koreni“ i „Daleko je sunce“ iz godine u godinu štampaju u tiražu od 8.000 primeraka, ali stalno po ceni koja je 30% veća od prošlogodišnje, i svake godine, se taj tiraž proda. Hteo bih da mi drug Bogićević objasni, zašto jedno izdavačko preduzeće koji vodi kulturnu politiku, na takav način izdaje knjige. Smešno je da se jedna knjiga za sedam godina izda u 12—13 izdanja, uvek po skupljim ceni u istom tiražu, kada je veoma veliko interesovanje za tu knjigu.

● MIODRAG BOGIĆEVIĆ:

Bio sam glavni urednik izdavačkog preduzeća. To je bilo već poodavno. Što se tiče koncepcije „Džepne knjige“ danas ne raspolazem podacima. Ja bih takođe mogao navesti spisak vrijednih pisaca objavljenih u toj ediciji, ali to je pitanje praktične prirode i nema potrebe o tome ovdje da se govori. Što se tiče problema izdavačke djelatnosti u cjelini, stvar je složena. Ako bi se htjelo govoriti određeno o tome, došli bismo na onaj način razmatranja koji sam ovdje očekivao — diskusiju o pojedinim problemima unutar kulturne politike. Mislim da shvatate da o izdavačkoj djelatnosti, o tome zašto je knjiga skupa, zašto se knjige domaćih autora ne objavljuju lako u većim tiražima — treba posebno govoriti, to je problem o kome se inače mnogo razgovara. Ja bih mogao kazati i svoje lično mišljenje: da postoje slabosti unutar samih preduzeća, da postoje neshvatanja, ali da postoje i komercijalni problemi, i materijalni problemi itd. Sve su to elementi koji bi trebalo da budu predmet jedne posebne diskusije.

● VOJISLAV MARKOVIĆ:

Ako se „Koreni“ i „Daleko je sunce“ Dobrici Čosiću izdaju u „Prosvjeti“ svake godine u 8.000 primeraka i ako su doživeli do sada 12—13, odnosno 8 izdanja, i ako ih publika stalno kupuje a tiraž se rasproda za godinu dana, onda nije problem u publici nego problem leži u nečemu drugom. „Deobe“ su štampane u 16.000 primeraka po 3.500 dinara. Ja mislim da se ne može ni o kulturnoj politici govoriti bez podataka. Pošto je tiraž prodan za godinu dana, onda će se štampati drugo izdanje, u nešto možda manjem tiražu, nije mi po znato, po ceni od 4.500 dinara. Zar nije normalno da se drugo izdanje pojavi u 50—60.000 primeraka, kada se sigurno zna da će biti prodato. Ja bih mogao ovdje izneti deset kvalitetnih pisaca sa strane i domaće literature, koji na našem tržištu imaju veoma veliku prođu i čija se izdanja iz godine u godinu ponavljaju a cene automatski povećavaju. Hteo bih da kažem da ne postoji jedna dalekošezna, ili konkretna kulturna politika u plasmanu knjige.

● MIODRAG BOGIĆEVIĆ:

Ne vidim potrebu da Vam odgovorim. Mogu samo da kažem da se slažem s vama u pitanjima izdavačke djelatnosti i kulturne politike.

